

Heinrich Johannes Rinks teoretiske ideer

Af Ole Høiris

H. J. Rink er flere gange blevet fremhævet som er foregangsmand, hvad angår koloniadministration og de teoretiske ideer, der lå bag hans analyser af Grønland i 1860'erne og 1870'erne. I det følgende vil jeg prøve at vise, at omerid effekten af hans overvejelser måske nok var forud for deres tid, så var de overvejelser, der lå bag, meget gamle.

H. J. Rink (1819–93) blev uddannet i fysik og kemi på den polytekniske læreanstalt i København. I 1844 blev han dr. phil. i kemi ved Kiels Universitet. Året efter deltog han som geolog i korvetten Galatheas jordomsejling, men blev hjemsendt pga. sygdom fra Ceylon, som Sri Lanka dengang hed. Fra denne tur skrev han bogen »Die Nicobarischen Inseln« (udkom 1947), som behandlede såvel naturhistoriske som etnografiske emner.

Rink kom til Grønland første gang i perioden 1848–51 for at foretage mineralogiske og geologiske undersøgelser i Nordgrønland. I 1852 blev han ved et tilfælde medlem af en kommission, der skulle behandle grønlandske anliggender især med henblik på handel og admini-

stration. I 1853–58 var han kolonibestyrer i Julianehåb og Godthåb og derefter inspektør for Sydgrønland til 1868. Endelig sluttede han sin karriere som direktør for Den kongelige grønlandske Handel i perioden 1871–82.

Rinks betydning for eskimoforskningen

Rink indsamlede og publicerede et stort materiale om grønlandske forhold. Som den første gik han i gang med at løse problemet om eskimoernes oprindelse, et problem som senere skulle blive centralt i forskningen for så prominente danske kulturgeografer, etnografer og arkæologer som Hans Peter Steensby (disputats om emnet i 1905), Gudmund Hatt (behandlet i hans disputats fra 1914), Kaj Birket-Smith (disputats om emnet i 1929), Therkel Mathiasen (disputats om emnet i 1927) og Helge Larsen (disputats om emnet i 1948). Det var også dette problems belysning, der var centralt i planlægningen af flere af Knud Rasmussens ekspeditioner, ikke mindst den 5. Thuleekspedition. Det er på denne baggrund ikke sært, at Birket-Smith fremhæver Rink som den mo-

derne eskimoforsknings fader, idet både Rinks metode og resultat lå tæt op af, hvad disse forskere senere fandt ud af.

Rinks inspiration til disse studier var hentet i den amerikanske etnograf, L. H. Morgans undersøgelser af de amerikanske indianeres oprindelse fra 1870.

Rink fandt i sin bog »Tales and Traditions of the Eskimo« fra 1875 ud af, at eskimoerne fra det nordøstlige Sibirien til Grønland var meget ensartede hvad angår sprog, myter o. m. a. Deraf sluttede han, at disse træk dels måtte være udviklet, mens alle eskimoer boede samlet, dels ikke kunne være ret gamle (Rink angiver ca. 1000 år), da der ellers ville være større variation.

Rink fandt så, at eskimoerne oprindeligt måtte have været indlandsfolk eller -indianere, der et sted mellem Alaska og Coppermine River var trængt ud til kysten. Her var eskimokulturen skabt ved tilpasningen til de nye omgivelser, hvorefter befolkningstilvækst havde medført spredningen til Sibirien i vest og Grønland i øst. Bortset fra oprindelsesstedet er denne teori næsten identisk med den, Steensby, Hatt og Birket-Smith senere skulle finde frem til.

Det grønlandske samfund og koloniseringen

Mens der ikke kan være tvivl om, hvor Rink hentede sin metode til studiet af eskimoernes oprindelse fra, er der større problemer med at finde frem til kilden til hans analyse af det grønlandske samfund som sådan.

I en artikel i »Dansk Maanedsskrift« fra 1862 med titlen »Om Aarsagen til Grønlændernes og lignende af Jagt levende, Nationers materielle Tilbage-

gang ved Berøring med Europæerne«¹ og udbygget i bogen »Danish Greenland, its people and products« fra 1877 undersøger Rink, hvorfor eskimoerne ikke som indianerne er uddøde. Han finder frem til, at årsagen er blandingsægteskaberne, men at selv ikke disse vil kunne forhindre grønlænderne i at uddø, især pga. den voksende fattiggørelse, der skete i perioden. Årsagen til denne fattiggørelse fandt Rink i det forhold, at europæerne havde ødelagt det traditionelle system, som eskimoerne havde udviklet. Denne ødelæggelse var sket ved, at europæerne havde bekæmpet religionen og de skikke og ceremonier, der knyttede sig hertil. Grønlændernes oprindelige love og skikke var nemlig nært knyttet til religionen, og de blev bl. a. vedligeholdt ved de sangkampstævner, som europæerne også fjernede. Den egentlige garant for religionen og dermed for overholdelse af lovene var angakok'en, og han havde netop været hovedmålet for de europæiske missionærers angreb.

Med den gamle religions og angakok'ens udryddelse havde eskimoerne mistet respekten for de gamle love, som både forenede dem og gav dem den tilstrækkelige styrke til at klare sig under de meget vanskelige naturbetingelser.

Rinks syn på det oprindelige eller før-koloniale grønlandske samfund er da som følger: Angakok'erne var udtryk for den samfundsmæssige autoritet. Deres vigtigste opgave var at få folk til at overholde de skikke og love, som århundreders erfaring havde vist var nødvendige for at overleve. Angakok'erne var selv dygtige jægere og havde en usædvanlig

viden om naturlove, vejr, jagtbetingelser og den menneskelige natur, især hvad angik sygdomme. De var ifølge Rink bærere af nationens videnskab. Angakok'en var altså den ypperste blandt eskimoerne, og hans sanktionssystem og legitimation var religionen, hvortil alle de love og skikke, som var nødvendige for eksistensen, var knyttet. Endelig blev tvister afgjort ved de sangkampe, som europæerne også havde forbudt.

Angakok'en og sangkampene var altså de centrale eksistensbetingelser for det traditionelle eskimosamfund, og de var nu forsvundet. Derfor var det eskimoiske samfund også helt naturligt sunket ned i et anarki, som nu truede befolkningens eksistens. Det viste sig ved, at sønnerne havde mistet respekten for deres fædre, så de ikke længere lærte at jage, og konerne havde mistet respekten for deres mænd, hvorfor de opførte sig dårligt efter Rinks udsagn. Det var nu vigtigere at være en god kristen end en god jæger, hvorfor der ikke var nogen grund til at sætte livet på spil i jagten af hensynet til andre. Det fordelingsmønster, som tidligere sikrede alle, der var i nød, blev nu udnyttet, så færre og færre ville samle forråd til vinteren, da det blot ville medføre, at andre, der ikke selv gad at jage, flyttede til og spiste maden. Den manglende jagt medførte ikke blot mangel på mad, men også på skind til tøj og redskaber. Denne skindmangel blev yderligere forstærket af, at folk solgte deres skind til danskerne. Sult og død var resultatet, og hermed var handlen ved at ødelægge sit eget eksistensgrundlag.

Disse betragtninger førte ikke til, at

Rink mente, at kolonisering var umulig. Koloniseringen måtte blot ifølge Rinks logik ske på en måde, der ikke førte til en ødelæggelse af det grønlandske samfund, dvs. via et samarbejde med angakok'en, som man som den første skulle forsøge at kristne. Det, der var sket, var, at europæerne pga. deres teknologiske overlegenhed var kommet til at fungere som angakok'ens erstatning i grønlændernes øjne. Men disse europæere var stærkt adskilt fra grønlænderne, kendte intet til deres sprog og kultur og blev jævnlige udskiftet, så der var ingen stringens i deres krav til grønlænderne. Samtidig var de love, man indførte, alene beregnet til at beskytte danskerne og deres interesser. Der kom altså i realiteten ingen erstatning for angakok'en.

Men det betød ikke, at eskimoernes og europæernes kulturer var uforenelige. Rink mente bestemt, at en kolonisering til fælles gavn var en mulighed. Der var stadig meget tilbage af det traditionelle system, fordi destruktionsen af dette næsten var ophørt, da europæerne ikke længere følte sig truet.

De råd, Rink giver, er, at man ud over at hjælpe folk i absolut nød må genopbygge produktionen ved at stimulere tendensen til økonomisk uafhængighed. Dette skal ske ved at give tilskud til de rige. Desrtil skal man lade de dygtigste af de indfødte regere over de øvrige, således at ordnede forhold kan genskabes. Dette skal gøres ved at give de indfødte både penge og åndelig autoritet. Anarkiet skal altså fordrives og den gamle ledelsesstruktur genindføres omend på et nyt grundlag.

Årsagen til, at styringen kun kunne

Den østgrønlandske åndemaner Ajukutok. Fot.: Th. N. Krabbe, 1908.

ske gennem indfødte ledere og ikke gennem danskere var ifølge Rink, at erhvervsudøvelsen i Grønland pga. sin farlige karakter forudsætter en hård indbyrdes disciplin, som igen kræver en stærk selvstændighed hos udøverne.

Denne selvstændighed var i og med den var fjernet på det retslige område også forsvundet fra de andre områder af livet.

Indgåelse i de nye forhold krævede altså, at det var frie og selvstændige mennesker, der var tale om, og at det

var nogle af dem respekterede folk, der autoriserede forholdene. Ellers ville grønlandernes rationelle indstilling ej heller tillade dem at underkaste sig den nødvendige disciplin eller udsætte sig for den konstante livsfare, deres erhverv medførte.

Resultatet af Rinks anstrengelser var indførelsen af forstanderskaberne i Grønland i 1862 og 1863 med produktivt fremmende tilskud til den grønlandske produktion.

Og Rink var ikke i tvivl om, at dette nok skulle lykkes, for han fandt, at de unge grønlandere var mere lærenemme end de unge europæere, ligesom de, som de frie mennesker de var, ikke blev fordummet i samme grad som de lavere klasser i Europa.

Rinks teoretiske baggrund

Når man ser på Rinks teoretiske formuleringer, sådan som de kommer til udtryk i det ovenstående, kan det godt 100 år efter være fristende at se ham som en forløber for den funktionalistiske antropologi, der blev udviklet i 1920'erne i England i forlængelse af den franske sociologi. Denne fristelse er såvel Helge Larsen (i introduktionen til genudgivelsen af Rinks »Danish Greenland«) som George Nellemann (i en introduktion til Rinks 1862-artikel i »Folk« og i en artikel i »Grønland« 1968) faldet for. Nellemann skriver således: »Den analyse, Rink havde foretaget, og de synspunkter, han anlagde, blev først moderne i etnologi efter 1900 – ja for alvor først omkring 1920 med den *funktionalistiske* etnologi. Denne påstår nemlig, at ethvert element i en kultur

har en funktion, og når den fjernes, går der noget i stykker i balancen, hvis ikke et andet element indføres, der kan varetage den samme funktion.«² Sammenligningen er nærliggende. Argumentationen kunne endog føres videre med nogle betragtninger over det i dansk etnografi så velkendte tema, tilpasning til omgivelserne. Som de franske sociologer og de britiske strukturfunktionalistiske eller funktionalistiske antropologer forholder Rink sig i en feltarbejds-situation til et samtidigt samfund. Som briterne stod han over for problemet med administration af enkelte lokalsamfund, som på samme tid skulle producere i de gamle rammer og forsyne kolonimagten med produkter til verdensmarkedet. Rinks forslag til administration af Grønland minder da også på flere måder om det »indirect rule« system, som englænderne omkring århundredskiftet forsøgte at opbygge. Endelig kan det anføres, at Rink med sin uddannelse i fysik og kemi havde tilpasset sig den form for videnskabelig tænkning, som netop karakteriserede strukturfunktionalismen i modsætning til den tidligere evolutionisme, der havde videnskaber som biologi og geologi som sit forbillede.

Men på den anden side er der en række forhold, der gør det betænkeligt at forbinde Rink med funktionalismen. For det første må det konstateres, at Rink ikke var særlig velbevandret i den antropologi, der trivedes i hans samtid. Som hans arbejde med eskimoernes oprindelse viste, brugte han nok L. H. Morgan som model for sit eget studie, men for Rink drejede sagen sig om et histo-

risk problem (eskimoernes oprindelse), mens det for Morgan drejede sig om problemer, dels det historiske omkring indianernes asiatiske fortid, dels om menneskehedens udvikling som sådan. Mens de øvrige antropologer i denne periode via deres evolutionsteori og dens racistiske indstilling forklarede den naturlovs-nødvendige uddøen af de primitive samfund, drejede Rinks analyse sig om grønlandernes overlevelse. Ligeledes viser han med sin sammenligning med de lavere klasser i Europa, at han ikke regner grønlænderne som en lavere race, blot fordi deres kultur ikke var lig med den europæiske. Rink forbinder ej heller grønlænderne med den europæiske fortid, hvad hans samtidige antropologer nærmest pr. refleks ville gøre. Kort sagt forholder Rink sig overhovedet ikke til den antropologi, der udviklede sig i hans samtid. Morgan havde han sikkert kun læst pga. sin interesse for indianere. Hvis man overhovedet ikke kender til en videnskab, er det nok usikkert, at man kan foregribe dens udvikling.

Men Rink adskiller sig på flere og afgørende punkter fra funktionalismen. Som Nellesmann rigtigt skriver, hænger alle institutioner ifølge denne teori sammen. Deres væsentligste funktion er at vedligeholde helheden, på samme måde som organerne i en organisme hver på deres måde bidrager til at holde hele organismen intakt. Denne teori er ikke speciel for funktionalisterne. Den kunne Rink have fået hos den i hans samtid meget kendte filosof, Herbert Spencer. Men Rink har slet ikke denne opfattelse af samfundets indretning. Han mener, at

der er én eller to institutioner – angakok'en og sangkampene – der fastholder individerne i de af naturen og kulturen bestemte roller. Samfundet har altså en central instans, der holder individerne fast. Var andre områder af eskimokulturen blevet ødelagt, havde det ikke haft de samme fatale konsekvenser.

I en funktionalistisk analyse vil en »beskadigelse« af en institution medføre, at de andre institutioner (eller organer) reetablerer status quo ante. Det er der ikke tale om hos Rink. I stedet fører fjernelsen af den centrale institution til et anarki, hvor alt falder fra hinanden, medførende befolkningens ultimative udryddelse. Løsningen på den anarkistiske situation er for Rink den logiske at indføre en ny instans, der kan fungere som samfundets centrale instans, dvs. en autoritet, der kan få folk til at leve efter de krav, samfundets overlevelse kræver. En sådan central instans kan for Rink etableres, hvis den består af respekterede personer, som ikke blot har magt baseret på undertrykkelse, men som respekteres af *frie* mennesker, da erhvervsudøvelsen som nævnt pga. sin farlighed kræver en hård indbyrdes disciplin, hvad der igen forudsætter selvstændighed hos udøverne. I den funktionalistiske antropologi eksisterer sådanne frie mennesker overhovedet ikke. Her er alle tværtimod så kulturbundne, at de nærmest fremstår som robotter med indprogrammeret kultur.

Ud fra disse forhold kan den centrale instans kun besættes af grønlændere, som er respekterede af andre frie grønlændere, og netop disse folk skal kolonimagten efter Rinks råd dels støtte øko-

nomisk, så de bliver endnu mere respekterede som store fangere, dels tildele den nødvendige autoritet.

Kort formuleret finder Rink altså, at samfundet holdes sammen af en central instans, der etableres af frie mennesker. Fjernes den, bliver der anarki med befolkningens uddøen til følge. Anarkiet kan igen kun overkommes ved, at frie mennesker igen relateres til en sådan central instans via en fælles overenskomst eller kontrakt.

Den slags teorier var i forskellig udformning velkendte på Rinks tid. De var fremsat af filosoffer som Hobbes, Locke og Rousseau, og diskuteret af mange andre. Samtidig er ideen ikke langt fra den, der lå bag et af befolkningen valgt parlament som samfundets centrale instans, noget Rink jo må have oplevet i sit hjemland.

Den filosof, hvis tanker ligger nærmest det, Rink finder frem til, er Hobbes. I »Leviathan« (fra 1651) findes følgende betragtninger, som kan genfindes hos Rink: Menneskene er stort set lige i åndelige evner. Klogskab beror nemlig på erfaringer, og dem får man lige mange af, hvis man beskæftiger sig med det samme problem i lige lang tid. Her er der altså i lighed med Rink ingen evolutionsbaseret racisme.

Hobbes skriver også, at i den tilstand, hvor der ikke er en fælles magt til at holde menneskene i ave, befinder de sig i en tilstand, hvor alle kæmper mod alle. Her er der ingen mulighed for erhvervs-mæssig virksomhed, fordi arbejdets frugter er usikre.

På baggrund af selvopholdelsesdriften har menneskene derfor indgået en fælles

overenskomst, en kontrakt, hvor de giver magten til en souveræn. Hobbes finder nemlig, at der, for at systemet kan fungere, kræves en fælles magt, der kan holde menneskene i ave og lede deres handlinger i retning af det fælles vel.

To ting truer til stadighed dette velordnede eller fungerende system: anarkiet og despotiet. Anarkiet havde Rink påvist, men også despotiet tager han højde for. Det er ikke via despotiske danske indgreb, at det grønlandske samfund kan bringes til at fungere igen. Tværtimod er det for Rink kun ved, at det danske despoti, som på langt sigt ej heller tjente de danske økonomiske interesser, blev ophævet, og ved at grønlanderne selv fik del i administrationen og magten, at systemet kunne fungere.

Alle de centrale og originale elementer i Rinks analyse af situationen i Grønland findes altså hos Hobbes, der dog også har mange andre betragtninger, der ikke findes hos Rink. Det er derfor nærliggende at antage, at det er hos Hobbes, enevældens vigtigste filosofiske forsvarer (som Rink uden tvivl må have læst i sin universitetstid) og i de debatter, der førte op til Grundloven, at Rink har fået sine ideer, som, når det kom til stykket, ikke havde meget med den funktionalistiske eller strukturfunktionalistiske antropologi at gøre.

Noter:

1. Genudgivet med en kort introduktion på engelsk af George Nellemann i Folk, vol. 8-9, 1966-67, p. 221-42.
2. George Nellemann: H. J. Rinks kultursyn. Grønland 1968 p. 271-77. Citeret fra p. 276.